

sem halott embert vissza. Még megérjük, hogy hősök lesznek belőlük akkor, amikor a mi gyalogságunk mindig megszalad.⁹⁰

A sokszor hősköltevénybe illő visszavonulás alatt a hátráló, menekülő csapatok fosztogatták és öldösték a kiszolgáltatott munkaszolgálatosokat, s közben egymással is szüntelenül marakodtak. A németek gyakran a demoralizált magyarokon töltötték ki haragjukat, rajtuk bosszulták meg a vereséget, s már csak azért is őket zaklatták, mert a magyarok számlájára írták a szovjetek doni áttörését. A SIPO- és az SD-alakulatok, de alkalmisság Wehrmacht-katonák is valami egészen kivételes kíméletlenséggel, örjögő dühvel vetették rá magukat a zsidókra, s ezzel csak még inkább maguk ellen hangolták a józan és tisztességes magyarokat, mert voltak ilyenek is a tisztikarban csakúgy, mint az egyszerű sorállományban.⁹¹ Jány Gusztáv vezérezredes amikor értesült azokról a kegyetlenkedésekről, amelyeket egyes német egységek⁹² elkövettek, kötelességének érezte, hogy a második német hadsereg parancsnokánál tiltakozzzék. Tiltakozó átiratában egyebek között ez állt:

a zsidók a magyar hadseregben munkásszázadokba vannak szervezve, és ezen beosztásukban fontos munkákat (pl. útkarbantartás, erődítés stb.) végeznek. E munkásalakulatok működésének lehetetlenné tétele a magyar hadseregben kívül álló közegek részéről nem engedhető meg.⁹³

Alacsonyabb rangú magyarok, akik szemtanúi voltak a zsidókkal szemben elkövetett kegyetlenkedéseknek, budapesti feletteseiknek tettek jelentést észleleteikről. Mások szóban számoltak be, amikor sebesültként Magyarországra kerültek kórházba. Ezek a jelentések éppúgy csak olajat öntöttek a németek dühének tüzére, miként Nagy honvédelmi miniszternek az a rendelkezése is, hogy a tisztek és altisztek bánjanak tisztességesen és emberhez méltóan a zsidó munkaszolgálatosokkal.⁹⁴

A visszavonuló németek és magyarok sűrűlódásai, összetűzései az ukrainai zsidó munkaszolgálatosok helyzetét alig vagy egyáltalán nem befolyásolták, már csak azért sem, mert a honvédelmi miniszter ímént idézett rendelkezése el sem jutott e távoli vidékre. A központi hatóságok mérhetetlenül messze voltak Ukrajnától, és így mindazok, akiket gyűlölet töltött el a zsidókkal szemben, zavartalanul gyötörhették a munkaszolgálatosokat. Sokukat már legyengített az éhezés, a zord hideg, agyonmartak a tetvek, alig volt jártányi erejük, a legkülönbözőbb betegségek kínozták, különösen a tifusz döntötte le a szerencsétleneket a lábukról. Kórház nem volt, gyógyszer szintén nem, pusztultak, akár a legyek, s az útszéli árok lett a sírgödörük. Nem volt ritka eset, hogy tifuszos és egészséges munkaszolgálatosokat tizenöt percig futtattak, aztán bezavarták őket a jeges vízű folyóba „fürdeni”, s amikor kijöhettek a vízből, ott kellett állniok a parton,